

SPIS TREŚCI

Przedmowa	17
Rozdział 1	
Zagadnienia wstępne	21
1. Przedmiot historii państwa i prawa polskiego	21
2. Historia dyscypliny	22
3. Pojęcie prawa i państwa	27
3.1. Prawo	27
3.2. Państwo	29
4. Periodyzacja historii państwa i prawa polskiego	32
Rozdział 2	
Monarchia piastowska (966–1370)	37
1. Geneza polskiej państwowości	37
2. Charakterystyka ogólna	40
3. Zasady ustrojowe	43
3.1. Zasada monarchicznej formy rządu	43
3.2. Zasada suwerenności państwa polskiego	47
3.3. Zasada stratyfikacji społeczeństwa	50
3.4. Zasada powiązania państwa i Kościoła katolickiego	57
3.5. Zasada koncentracji władzy w osobie władcy	61
3.6. Zasada personalizacji władzy państwowej	66
3.7. Zasada hierarchicznej struktury urzędów państwowych	67
3.8. Zasada rozporządzalności terytorium państwa przez władcę	72
3.9. Zasada dziedziczności tronu	74
3.10. Zasada ponoszenia ciężarów osobistych i majątkowych na rzecz państwa przez jego mieszkańców	75
4. Źródła prawa w monarchii piastowskiej	76
4.1. Źródła materialne. Prawo boże	76
4.2. Źródła formalne	77
4.2.1. Zwyczaj i prawo zwyczajowe	77
4.2.2. Prawo stanowione, czyli ustawowe	81

4.2.2.1.	Przywileje	81
4.2.2.2.	Statuty	84
4.2.2.3.	Statuty Kazimierza Wielkiego	85
4.2.2.4.	Samodzielne ustawodawstwo królewskie	88
4.2.2.5.	Umowy międzypaństwowe	89
4.2.3.	Prawa obce	90
4.2.3.1.	Źródła prawa kościelnego	90
4.2.3.1.1.	Źródła powszechnego prawa kanonicznego	90
4.2.3.1.2.	Prawo kościelne partykularne	91
4.2.3.1.3.	Znaczenie prawa kanonicznego dla rozwoju prawa polskiego	92
4.2.3.2.	Prawo niemieckie w Polsce	93
4.2.3.2.1.	Zwierciadło saskie (<i>Sachsenspiegel, Speculum Saxonum</i>)	94
4.2.3.2.2.	Weichbild magdeburgski (<i>Ius municipale Magdeburgense</i>)	94
4.2.3.2.3.	Ortyle	95
4.2.3.2.4.	Prawo chełmińskie	95
4.2.3.2.5.	Prawo lubeckie	96
4.2.3.2.6.	Przywileje miejskie	96
4.2.3.2.7.	Wilkierze, czyli statuty miejskie	97
4.2.3.3.	Prawo lenne	98
4.3.	Dokumenty i ich znaczenie. Notariat publiczny	99
4.3.1.	Definicja i rodzaje dokumentu	99
4.3.2.	Forma dokumentu	100
4.3.3.	Recepcja dokumentu w Polsce	101
4.3.4.	Notariat publiczny w średniowiecznej Polsce	102
4.4.	Nauka prawa	102
5.	Prawo sądowe	104
5.1.	Organizacja sądów i postępowanie sądowe	104
5.1.1.	Sądy książęce prawa polskiego	104
5.1.2.	Sądy prawa niemieckiego	105
5.1.3.	Sądy kościelne	106
5.1.4.	Niezawisłość sędziowska	107
5.1.5.	Postępowanie sądowe	108
5.1.5.1.	Proces polski	108
5.1.5.2.	Proces sądowy kościelny	109
5.2.	Prawo prywatne	110
5.2.1.	Prawo osobowe i rodzinne	110
5.2.1.1.	Podmioty prawa	110
5.2.1.2.	Małżeństwo i rodzina	112
5.2.1.3.	Inne podmioty zbiorowe	115
5.2.2.	Prawo rzeczowe	116
5.2.3.	Zobowiązania	119

5.2.4. Spadkobranie (dziedziczenie)	121
5.3. Prawo karne	123
5.3.1. Przestępstwa i ich karanie	123
5.3.2. Rodzaje kar	126
5.4. Kultura prawna	128

Rozdział 3

Monarchia Andegawenów i Jagiellonów (1370–1572)	129
1. Charakterystyka epoki. Unia z Królestwem Węgierskim i Wielkim Księstwem Litewskim	129
2. Zasady ustrojowe monarchii Andegawenów i Jagiellonów	131
2.1. Zasada stanowo-korporacyjnego podziału społeczeństwa	132
2.2. Zasada powiązania państwa i Kościoła katolickiego	139
2.3. Zasada tolerancji religijnej	141
2.4. Zasada suwerenności Korony Królestwa	142
2.5. Zasada monarchiczno-arystokratycznej formy rządu	143
2.6. Zasada ustroju parlamentarnego	147
2.7. Zasada elekcyjności tronu	153
2.8. Zasada nadrzędności prawa	154
2.9. Zasada integralności terytorialnej Królestwa Polskiego	156
2.10. Zasady podziału władzy państwowej i hierarchicznej struktury urzędów (król – urzędy – sejm)	157
2.11. Zasada zróżnicowanych obowiązków ludności w zakresie obronności i skarbowości	163
2.12. Zasada samorządności	166
3. Źródła prawa	171
3.1. Źródła materialne	171
3.2. Źródła formalne	172
3.2.1. Ustawodawstwo królewskie	172
3.2.1.1. Przywileje generalne	172
3.2.1.2. Przywileje inkorporacyjne	174
3.2.1.3. Przywileje confirmacyjne	174
3.2.1.4. Statuty królewskie	175
3.2.1.5. Dekrety, edykty, ordynacje	176
3.2.1.6. Przywileje jednostkowe	176
3.2.2. Konstytucje sejmowe	177
3.2.3. Ustawodawstwo lokalne	179
3.2.4. Akty prawodawcze organów administracyjnych	179
3.2.5. Prawo zwyczajowe	180
3.2.6. Kodyfikacja prawa pospolitego	181
3.2.7. Kodyfikacje partykularne	187
3.2.8. Recepcja prawa rzymskiego w Polsce	190
3.2.9. Księgi sądowe	191
3.2.10. Księgi urzędów	193

3.2.11. Prawo miejskie	195
3.2.11.1. Źródła podstawowe	195
3.2.11.2. Próba kodyfikacji prawa miejskiego	196
3.2.11.3. Przywileje królewskie	196
3.2.11.4. Wilkierze	197
3.2.11.5. Konstytucje sejmowe w sprawach miejskich	197
3.2.11.6. Ortyłe	197
3.2.12. Prawo kościelne	198
3.2.12.1. Charakterystyka ogólna	198
3.2.12.2. Statuty synodalne i ich kodyfikacje	198
3.2.12.3. Księgi kościelne	199
3.2.12.4. Prawo Kościoła prawosławnego	199
3.2.13. Prawo wiejskie	199
3.2.14. Nauka prawa w XV–XVI wieku	201
3.2.14.1. Ośrodki kształcenia	201
3.2.14.2. Nauka prawa	202
3.2.15. Kultura prawna	203

Rozdział 4

Rzeczpospolita Obojga Narodów (1569/1572–1795)	206
1. Powstanie Rzeczypospolitej – Unia Korony Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego w 1569 r.	206
2. Charakterystyka ogólna	207
3. Zasady ustrojowe	208
3.1. Zasada podziału stanowego społeczeństwa	209
3.2. Zasada wolności obywatelskich szlachty	210
3.3. Zasada równości szlachty	212
3.4. Zasada upośledzenia prawnego mieszczaństwa	214
3.5. Zasada poddaństwa chłopów	215
3.6. Zasada powiązania państwa i Kościoła katolickiego	217
3.7. Zasada tolerancji religijnej (pokoju religijnego)	218
3.8. Zasada poszanowania praw mniejszości etnicznych	221
3.9. Zasada suwerenności (samowładności i niepodległości) Rzeczypospolitej ..	222
3.10. Zasada suwerenności narodu szlacheckiego	223
3.11. Zasada mieszanej (monarchiczno-republikańskiej) formy rządu	224
3.12. Zasada jedności Rzeczypospolitej	225
3.13. Zasada podziału władzy	228
3.14. Zasada ustroju parlamentarnego	229
3.15. Zasada elekcyjności tronu	230
3.16. Zasada nadrzędności prawa (zasada praworządności)	232
3.17. Zasada poszanowania partykularnych odrębności prawnych prowincji i ziem	234
3.18. Zasada odpowiedzialności głowy państwa (króla)	234
3.19. Zasady dożywotności i niepołączalności urzędów	235

3.20. Zasada samorządności	236
3.21. Zasada jednomyślności	240
3.22. Prawo wolnego głosu i wolnego sprzeciwu (<i>liberum veto</i>)	241
3.23. Zasada wyboru sędziów	243
4. Źródła prawa	243
4.1. Źródła materialne – prawo boże	243
4.2. Źródła formalne	244
4.2.1. Prawa fundamentalne. Ustawy zasadnicze	245
4.2.2. Ustawy – konstytucje sejmowe	250
4.2.3. Ustawy konfederackie	251
4.2.4. Uchwały sejmikowe	253
4.2.5. Prawo zwyczajowe	254
4.2.6. <i>Senatus consulta</i>	254
4.2.7. Traktaty międzynarodowe	254
4.2.8. Akty królewskie	256
4.2.9. Rezolucje Rady Nieustającej	256
4.2.10. Akty prawodawcze innych władz administracyjnych i sądowych, centralnych i lokalnych	257
4.2.11. Prawa partykularne	258
4.2.12. Próby kodyfikacji prawa polskiego w epoce oświecenia	262
4.2.13. Prawo miejskie – ustawy miejskie – księgi miejskie	268
4.2.14. Prawo wiejskie – ustawy wiejskie	271
4.2.15. Prawo kościelne	271
4.2.16. Akty prawne insurekcji kościuszkowskiej	273
4.2.17. Nauka prawa w Rzeczypospolitej Obojga Narodów (w XVI–XVIII wieku)	273

Rozdział 5

Sądownictwo i prawo sądowe w monarchii Andegawenów i Jagiellonów

oraz w I Rzeczypospolitej (1370–1795)	279
1. Sądownictwo	279
1.1. Zasady ustrojowe sądownictwa	279
1.1.1. Zasada sądów stanowych i wspólnotowych	279
1.1.2. Zasada kolegialności sądów	280
1.1.3. Zasada wybieralności sędziów	280
1.1.4. Zasada instancyjności	281
1.1.5. Zasada niezawisłości sędziów	281
1.1.6. Zasada odpowiedzialności sędziów za wydany wyrok	282
1.1.7. Zasada oddzielenia sądów od władzy administracyjnej	282
1.1.8. Prawo łaski	282
2. Organizacja sądów w XIV–XVIII w.	283
2.1. Sądy szlacheckie	283
2.2. Sądy miejskie	290
2.3. Sądy wiejskie	291

2.4. Sądy kościelne	291
2.5. Adwokatura	292
2.6. Instygatorzy	293
2.7. Reforma sądownictwa w czasach Sejmu Wielkiego (1788–1792)	293
2.8. Sądy nadzwyczajne insurekcji kościuszkowskiej (1794)	295
3. Postępowanie sądowe	296
3.1. Charakterystyka ogólna	296
3.2. Postępowanie w sądach prawa polskiego	297
3.2.1. Właściwość sądowa	297
3.2.2. Strony procesowe	298
3.2.3. Pozwanie	300
3.2.4. Terminy, dylacje, ferie sądowe	302
3.2.5. Wokanda	303
3.2.6. Rozprawa	303
3.2.7. Dowody	305
3.2.8. Wyrok	309
3.2.9. Proces niestanny	310
3.2.10. Środki odwoławcze	311
3.2.11. Egzekucja wyroków sądowych	313
3.2.12. Postępowanie konkursowe	314
3.2.13. Opłaty sądowe. Koszty postępowania	315
3.2.14. Odrębności procesowe w sprawach karnych	315
3.2.14.1. Postępowanie <i>per inquisitionem</i> . Proces mieszany	316
3.2.14.2. Środki zapobiegawcze	317
3.2.15. Postępowania szczególne	319
3.2.16. Postępowanie polubowne	320
3.3. Postępowanie w sądach miejskich	321
3.4. Postępowanie w sądach wiejskich	324
4. Prawo prywatne	326
4.1. Charakterystyka ogólna	326
4.2. Podmioty prawa	328
4.2.1. Zdolność prawna i zdolność do czynności prawnych	328
4.3. Prawo małżeńskie osobowe	330
4.4. Prawo małżeńskie majątkowe	331
4.5. Prawo rodzinne i opiekuńcze	333
4.5.1. Stosunki rodzinne	333
4.5.2. Opieka	334
4.6. Prawo spadkowe	335
4.6.1. Dziedziczenie ustawowe (beztestamentowe)	335
4.6.2. Dziedziczenie testamentowe	337
4.6.3. Dziedziczenie prawem kaduka (<i>iure caduco</i>)	338
4.6.4. Działy spadkowe	339
4.6.5. Ordynacje	340
4.7. Prawo rzeczowe	340

4.7.1.	Rzeczy	340
4.7.2.	Posiadanie. Ochrona posiadania	342
4.7.3.	Własność	344
4.7.3.1.	Treść prawa własności	344
4.7.3.2.	Współwłasność. Niedział rodzinny	345
4.7.3.3.	Ograniczenia własności	346
4.7.3.4.	Ochrona własności	347
4.7.3.5.	Nabycie własności	348
4.7.4.	Ograniczone prawa rzeczowe	350
4.7.4.1.	Wolności	350
4.7.4.2.	Użytkowanie rzeczy	351
4.7.4.3.	Ciężary realne. Wyderkaf	351
4.7.4.4.	Zastaw	352
4.8.	Prawo zobowiązań	354
4.8.1.	Zobowiązania z umów (<i>ex contractu</i>)	354
4.8.1.1.	Zawarcie umowy	354
4.8.1.2.	Ograniczenia wolności umów	357
4.8.1.3.	<i>Causa contractus</i>	359
4.8.1.4.	Utwardzenie i umocnienie zobowiązań	360
4.8.1.5.	Umowy typowe	362
4.8.2.	Zobowiązania z czynów niedozwolonych	370
4.8.3.	Zobowiązania z mocy prawa (<i>ex lege</i>)	371
4.8.4.	Wygaśnięcie zobowiązań	372
4.8.4.1.	Zapłata	372
4.8.4.2.	Egzekucja przymusowa	373
4.8.4.3.	Śmierć dłużnika lub wierzyciela	374
4.8.4.4.	Dawność (<i>praescriptio</i>)	374
4.8.4.5.	Potrącenie	374
4.8.4.6.	Porozumienie stron (nowacja)	374
5.	Prawo karne	375
5.1.	Charakterystyka ogólna	375
5.2.	Pojęcie przestępstwa	377
5.3.	Związek przyczynowy	378
5.4.	Podmiot przestępstwa	378
5.4.1.	Odpowiedzialność indywidualna. Wyjątki	378
5.4.2.	Udział w przestępstwie	379
5.4.3.	Współprawstwo i pomocnictwo	380
5.4.4.	Podżeganie	380
5.4.5.	Poplecznictwo	380
5.5.	Usiłowanie	381
5.6.	Podmiotowa strona przestępstwa	381
5.6.1.	Wina umyślna	381
5.6.2.	Wina nieumyślna	383
5.7.	Okoliczności wykluczające karalność	383

5.7.1.	Szczególne uprawnienia	383
5.7.2.	Obrona konieczna	384
5.7.3.	Zemsta, dozwolona samopomoc	384
5.7.4.	Czynny żal	385
5.7.5.	Łaska królewska	385
5.7.6.	Uгода z pokrzywdzonym	386
5.7.7.	Dawność	386
5.7.8.	Zgoda potencjalnego pokrzywdzonego	387
5.7.9.	Stan wyższej konieczności	387
5.7.10.	Rozkaz	387
5.7.11.	Błąd	388
5.7.12.	Nieletniość, upośledzenie umysłowe	388
5.8.	Zbieg przestępstw	389
5.9.	Kara	389
5.9.1.	Cele kary	389
5.9.2.	Zasady wymiaru kary	390
5.9.2.1.	Kara odpowiednia	390
5.9.2.2.	Okoliczności wpływające na wymiar kary	391
5.9.3.	Kary publiczne	393
5.9.3.1.	Kara śmierci	394
5.9.3.2.	Kary na ciele	395
5.9.3.3.	Infamia	395
5.9.3.4.	Kary na wolności	396
5.9.3.5.	Utrata urzędu	398
5.9.3.6.	Kary majątkowe publiczne	398
5.9.3.7.	Kary arbitralne	400
5.9.4.	Kary prywatne	401
5.9.4.1.	Kary pieniężne	401
5.9.4.2.	Zadośćuczynienie moralne	401
5.9.5.	Kary kościelne	402
5.9.6.	Zakłady (<i>vadia</i>)	402
5.9.7.	Struktura kar	403
5.10.	Rodzaje przestępstw	404
5.10.1.	Przestępstwa publiczne i prywatne	404
5.10.2.	Obraza majestatu królewskiego (<i>crimen laesae maiestatis</i>) i zdrada państwa (<i>crimen perduellionis</i>)	405
5.10.3.	Przestępstwa przeciwko interesom skarbowym państwa	406
5.10.4.	Przestępstwa przeciwko religii i Kościołowi katolickiemu	408
5.10.5.	Pogwałcenie miru sądów i zgromadzeń szlacheckich	411
5.10.6.	Przestępstwa urzędnicze	412
5.10.7.	Przestępstwa wojskowe	412
5.10.8.	Przestępstwa przeciwko wymiarowi sprawiedliwości	413
5.10.9.	Przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu publicznemu	415
5.10.10.	Przestępstwa przeciwko interesom pospolitym	417

5.10.11. Przepęstwa przeciwko ludności żydowskiej	417
5.10.12. Przepęstwa przeciwko życiu i zdrowiu	418
5.10.13. Przepęstwa przeciwko czci szlacheckiej	420
5.10.14. Przepęstwa przeciwko obyczajności publicznej	421
5.10.15. Przepęstwa przeciwko własności prywatnej	422
5.10.16. Gwałty na osobie	424
5.10.17. Gwałty na mieniu i szkody ziemskie	424
5.10.18. Zbiegostwo poddanych	426
Epilog	
Rozbiory I Rzeczypospolitej. Przyczyny i skutki	427
1. „Zadawnione rządu naszego wady”	427
2. Rozbiory I Rzeczypospolitej	428
3. Przyczyny i skutki rozbiorów	430
Ilustracje	435
Bibliografia (wybór)	443
Indeks osobowy	469
Indeks przedmiotowy	481